

DOKUMENTY SOBORÓW POWSZECHNYCH

Tekst grecki, łaciński, polski

TOM II (869 – 1312)

Konstantynopol IV
Lateran I • Lateran II • Lateran III • Lateran IV
Lyon I • Lyon II
Vienne

Układ i opracowanie
Ks. Arkadiusz Baron
Ks. Henryk Pietras SJ

Wydawnictwo WAM • Księża Jezuici
Kraków 2003

OD REDAKCJI

1. UWAGI WSTĘPNE

Przedstawienie drugiego tomu Dokumentów Soborów Powszechnych, który stanowi kontynuację poprzedniego, nie wymaga już tylu informacji wstępnych. Pragniemy je rozpocząć od podziękowania wszystkim, którzy z zadowoleniem przyjęli naszą publikację pierwszych siedmiu soborów ekumenicznych, jak również podzielili się swoimi krytycznymi uwagami. Mamy nadzieję, że po zapoznaniu się z obecnym tomem nie poskąpią nam swoich obserwacji i krytycznych uwag, których nie można przecenić nie tylko w perspektywie ewentualnego przygotowania wydania drugiego poprawionego po zakończeniu całości edycji, ale także w pracach redakcyjnych następnych tomów dokumentów soborowych.

2. RYS HISTORYCZNY

Obecny tom zawiera dokumenty soborów uznanych za powszechne w Kościele łacińskim począwszy od Soboru Konstantynopolańskiego IV (869) aż po Sobór w Vienne (1311-1312).

Pierwszy z nich należy jeszcze do pierwszego tysiąclecia i wiąże się z tak zwanymi „synodami focjańskimi”. Jego uznanie za powszechny jest dziełem późnego średniowiecza i dotyczy tylko Zachodu. Powody takiego stanu rzeczy ukazuje prezentowany przez nas list Jana VIII do Focjusza, w którym papież odcina się od tego soboru. Jest rzeczą oczywistą, że zrozumienie tekstu tego soboru wymaga zapoznania się z tekstami «synodów focjańskich». Ponieważ niniejsze wydanie obejmuje wyłącznie teksty zgromadzeń Kościoła, które przeszły do historii jako sobory powszechne, nie ma w nim

miejsca na przytaczanie tekstów «synodów focjańskich», ani «antyfocjańskich» tego okresu (861-880), pomimo ich wielkiej wartości historycznej. Wyrażamy jednak nadzieję, że znajdą one miejsce, jak i dokumenty synodu «In Trullo» (*Quinisexta*), w planowanej przez nas edycji tekstów synodalnych pierwszego tysiąclecia, do których tak często odsyłamy czytelnika dokumentów soborowych, nie mogąc jak na razie odesłać do ich polskiego wydania.

Od połowy X wieku rozpoczyna się w Kościele łacińskim okres zwoływania szeregu synodów, które stały się instrumentem jego reformowania. Rozpoczęło się od synodów cesarsko-papieskich (962-1055), aby poprzez synody reformy gregoriańskiej oraz tak zwane «synody postne» czasów Grzegorza VII doprowadzić w XII wieku do synodów generalnych. Trzy z nich, a mianowicie prezentowane w obecnym tomie Sobór Laterański I (1123), II (1139) oraz III (1179) uznawane są od XVI wieku za powszechne. Zwieńczeniem dorobku tego «synodalnego okresu» jest niewątpliwie Sobór Laterański IV (1215), który w swoich 71 konstytucjach podjął sprawy niemalże wszystkich obszarów życia Kościoła.

Następne sobory (Lyoński I w 1245; Lyoński II w 1274 oraz w Vienne w 1311-1312) odzwierciedlają zaostrenie sporów pomiędzy papieństwem a cesarstwem oraz palące problemy chrześcijańskiego świata, z jednej strony zagrożonego najazdami Czyngis Chana († 1227), Turków, Tatarów i konfliktami z Saracenami, z drugiej zaś strony próbującego między innymi poprzez krucjaty odzyskać utraconą Ziemię Świętą oraz doprowadzić do zjednoczenia Kościoła rozdartego od czasów schizmy z 1054 roku na Wschodni i Zachodni.

Nie ulega wątpliwości, że relacje pomiędzy papieństwem i cesarstwem zawsze pozostawiały wiele do życzenia z obydwu stron, ale spór powstały pomiędzy Fryderykiem II a papieżem Grzegorzem IX (1227-1241) oraz Innocentym IV (1243-1254) był bez precedensu. Wspomniany papież zdecydował się pohamować ekspansjonistyczne zakusy cesarza – który swoją władzą otoczył Państwo Kościelne ze wszystkich stron, a nawet zajął jego część – przy pomocy potępienia go na soborze powszechnym (zob. Sobór Lyoński I, Bulla *Ad apostolicae dignitatis* o złożeniu z tronu cesarza Fryderyka II).

Na początku XIV wieku sytuacja uległa diametralnej zmianie. Filip Piękny, król Francji, nowej potęgi w Europie, będzie wywierał nacisk na papieża Klemensa V, aby zwołał sobór i potępił templariuszy. Nastąpiło to na Soborze w Vienne 22 marca 1312 roku.

3. OBECNE WYDANIE

W odniesieniu do układu i sposobu opracowania tekstu pozostają ważne uwagi zawarte we wprowadzeniu *Od Redakcji* w tomie pierwszym¹. Jednakże specyfika zachowanych tekstów prezentowanych tu soborów skłoniła nas do wprowadzenia innowacji mających na celu przejrzystość oraz łatwość korzystania.

Niemalże w całości są to teksty łacińskie, gdyż z Soboru Konstantynopolańskiego IV zachowały się tylko nieliczne fragmenty greckie. Pozostałe zaś prezentowane sobory tworzone były już wyłącznie w języku łacińskim. Zachowane fragmenty greckie zestawiamy w kolumnach paralelnych proponując tłumaczenie zarówno tekstu greckiego, jak i łacińskiego (zob. Sobór Konstantynopolański IV, kan. 1 – 8; 10; 11; 14; 17; 21; 27).

Troska o zachowanie równoległości tekstu oryginalnego i jego polskiego przekładu pociągnęła za sobą umieszczanie przypisów na stronach parzystych i nieparzystych z zaznaczeniem ich numerów, podobnie jak w tomie pierwszym, w obydwu tekstach. Wszystkie informacje podane w przypisach pochodzą ze sprawdzonych przez nas wydań źródłowych. Oznacza to między innymi i to, że wyszukiwanie zależności tekstowych dokonywano w oparciu o teksty oryginalne, a nie przekłady. Jest to ważne przede wszystkim w odniesieniu do wskazanych odnośników biblijnych oraz starożytnych tekstów źródłowych. Numery przypisów umieszczone przed znakami interpunkcyjnymi odnoszą się do wyrażen bezpośrednio je poprzedzających; numery zaś umieszczone po kropce odnoszą się do całego zdania lub jeśli jest to kropka kończąca całą wyróżnioną sekcję, kanon, czy konstytucję, dotyczy jej całości.

Do każdego z soborów, podobnie jak w tomie pierwszym, podajemy związane wprowadzenie historyczne, ograniczające się jedynie do zarysowania tła powstania, zwołania i przebiegu soboru, oraz krótką bibliografię wskazującą na źródła tekstu oryginalnego oraz odsyłającą do opracowań dotyczących poszczególnych zagadnień poruszanych na soborze. Bardziej szczegółowe odniesienia bibliograficzne podajemy w przypisach, niejednokrotnie odsyłając do stron internetowych, które wciąż są uaktualniane.

Zasadniczo prezentujemy dokumenty wybrane przez G. Alberigo. Dodajemy wspomniany już list papieża Jana VIII do Focjusza oraz list papieża Innocentego III zwołujący Sobór Laterański IV, który był pierwszym soborem zachodnim zwołanym z poczuciem powszechności mającego się na nim

¹ Zob. *Od Redakcji*, 3 w: DSP 1, 10-12.

zgrupować Kościoła. Powszechność tą rozumiano odmiennie od tej, z którą się spotkaliśmy na soborach starożytnych. Wyrażała się ona między innymi w zapraszaniu biskupów reprezentujących wszystkie patriarchaty. W odniesieniu do Soboru Laterańskiego IV powszechność wskazuje na wszystkie stany Kościoła, pozostające pod przewodnictwem papieża, patriarchy Zachodu. Zaprasza więc on nie tylko biskupów, ale także zakonników oraz władców świeckich. Jest to pierwszy sobór szeroko podejmujący sprawę reformowania Kościoła oraz laikatu.

W obecnym wydaniu zachowujemy numerację przyjętą przez Alberigo. Dzielimy jednak oznaczone przez niego czasem zbyt długie fragmenty na podsekcje w taki sposób, by odszukiwanie potrzebnych wypowiedzi po polsku i po łacinie stało się łatwiejsze i pochłaniało czytelnikowi mniej czasu.

Przy podziale tekstu zasadniczo braliśmy pod uwagę jednostki tematyczne stanowiące swoistego rodzaju całość (zob. na przykład Sobór Laterański IV, konst. 50 – 52). Niejednokrotnie wyróżniamy treści nie związane wprost z podawanym tytułem danego kanonu czy konstytucji. Przykładowo konst. 15 Soboru Laterańskiego IV jest zatytułowana: *O zwalczaniu pijaństwa kleru*, ale ostatnie jej zdanie mówi o zakazie uprawiania przez duchownych myślistwa oraz polowań. Dlatego zaznaczamy je wewnętrznym numerem, aby czytelników zainteresowanych sprawami myślistwa odesłać od razu do konst. 15, 2. Szukających zaś wyjaśnienia problemu czy sobór zestawia te teksty przypadkowo, czy też wiąże się to z nadużywaniem alkoholu w czasie polowań, odsyłamy do historyków oraz znawców przedmiotu.

Niektóre z prezentowanych dokumentów szeroko cytują poprzednie sobory. W odniesieniu do takich cytatów informujemy o różnicach w tekście i wprowadzamy równoległą numerację fragmentów paralelnych. Dotyczy to przede wszystkim konstytucji nawołujących do krucjaty z Soboru Lyonńskiego I i II oraz Laterańskiego IV.

Wszystkie kanony i konstytucje posiadają w naszym wydaniu tytuł streszczający jego treść. Większość tytułów pochodzi od poprzednich wydawców. Jednakże w licznych przypadkach uznaliśmy za wskazane utworzenie brakujących, o czym każdorazowo powiadamy czytelnika podając mu ich źródło. Jeśli są one naszym dziełem, podajemy je w nawiasie kwadratowym wyłącznie w tekście polskim. Jeśli w tekście polskim i łacińskim zawarte są one w nawiasach kwadratowych, oznacza to, że zasadniczo uzupełnili je już nasi poprzednicy.

Podobnie jak w tomie pierwszym nie odwołujemy się do niedostępnych w Polsce rękopisów tekstów soborowych, ufając ich wydawcom poczynając od *Editio Romana*. Zaznaczamy jednak w tekście łacińskim wszystkie ważniejsze różnice pomiędzy istniejącymi wydaniem.

W porównaniu z pierwszym tomem, nie trudno zauważyć o wiele szersze uwzględnienie tradycji prawa kościelnego poprzez podanie w przypisach odnośników do synodów, odbytych zwłaszcza w Gallii, Afryce, Hiszpanii oraz Italii, na których wcześniej uchwalono kanony dotyczące problemów podejmowanych przez prezentowane tu sobory. Bierze się ono między innymi z wciąż rozrastającego się dziedzictwa Kościoła, które w średniowieczu było już tak duże, iż trudne do objęcia. Jakkolwiek uwzględniliśmy je w zakresie o wiele szerszym od wydania G. Alberigo oraz przekładów na nim opartych (angielski, włoski, francuski i niemiecki), to jednak zdajemy sobie sprawę, że pełne jego opracowanie wymaga jeszcze dużego wysiłku badawczego.

W ramach wspomnianej tradycji uwzględniamy ponadto średniowieczne kolekcje praw, takie jak *Dekret Gracjana*, *Decretały* Grzegorza IX, *Liber Sextus* Bonifacego VIII, *Clementinae*, kanony spisane przez Izydora z Sewilii (oraz Pseudo-Izydoriańskie), a wreszcie kolekcje Iwona z Chartres (zob. poniżej wykaz skrótów).

Mamy nadzieję, że nawiązanie do tradycji, zwłaszcza prawnej, pomoże i ułatwi badaczom opracowywanie poszczególnych tematów w perspektywie wieków poprzedzających dany sobór.

Uwzględnienie całości chrześcijańskiej tradycji, która wyrasta z podłoża religijno-społecznego, wymaga rozległej wiedzy z zakresu historii i teologii oraz dostępu do wielu tekstów źródłowych. W odniesieniu do wiedzy jeszcze raz prosimy o twórcze uwagi znawców przedmiotu. Jeśli zaś mowa o dostępie do źródeł, to z wielką wdzięcznością pragniemy uczcić pamięć pokoleń Księży i Braci Towarzystwa Jezusowego pracujących w Krakowie przy ulicy Mikołaja Kopernika, zarówno w kolegium, jak i w Wydawnictwie WAM. Gdyby nie ich zatroskanie zrodzone w poprzednich stuleciach i wciąż kontynuowane, o stan tak zwanej «Biblioteki Pisarzy», o jej zaopatrzenie w potrzebne wydania źródeł, o ich życzliwe udostępnianie, zrealizowanie naszego wydania w obecnym kształcie byłoby zgoła niemożliwe.

ks. Arkadiusz Baron
ks. Henryk Pietras SJ

Kraków, 31 października 2002 roku